

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İDKAB ÖĞRENCİLERİNİN DİN- FELSEFE İLİŞKİSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

The Views of Fırat University IDKAB Students About Religion and Philosophy

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR*

Yrd. Doç. Dr. Ali ALBAYRAK**

Öz:Bu makalede din ve felsefe alanlarının birbirleriyle olan ilişkileri incelenmektedir. Düşünce tarihi incelendiğinde din ve felsefe arasındaki ilişkinin çok eski olduğu görülmektedir. Hem din hem de felsefenin tanımlanma çalışmalarına baktığımızda iki alan için de herkesin üzerinde anlaşıldığı bir tanımın olmadığı ifade edilebilir. Din, felsefeden öncedir ve din hakkında felsefi düşüncenin tam anlamıyla ne zaman başladığını söylemek kolay değildir. Din ve felsefe, zaman zaman iş birliği yapmış, zaman zaman da çatışmıştır. Felsefe için din, incelenen konulardan biridir. Bu nedenle ikisi de karşılıklı olarak birbirlerine etki etmiştir. İslam kültürüne felsefenin girmesiyle birlikte Müslümanların ona karşı farklı tutumlar takındıkları, filozofların ise felsefe ile dini zaman zaman uzlaştırma yoluna giderek, bazen de karşı çıkarak orta bir yol tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Özellikle Kindî, Farabi, İbn Rüşd ve Gazali bu çalışmaların öncüsü olmuş ve savundukları fikirler günümüzde de etkisini sürdürmüştür. Bu çalışmada günümüzde hem dini bilimler hem de felsefe dersleri alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin din -felsefe ilişkisine yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Felsefe, İslam, Filozof, Din-Felsefe İlişkisi, Düşünce, Felsefi Düşünce.

Abstract:In this article the relation between religion and philosophy is searched. If the belief history is investigated, it is seen that the relation between religion and philosophy is very ancient. There is no common definition in both areas. When we look at the

* Fırat Üniv. E. F., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi B. Öğretim Üyesi.

** Fırat Üniv. E. F., İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi B. Öğretim Üyesi.

studies both of religion and philosophy. The religion comes before philosophy and it isn't easy to say when begins philosophical belief about religion. But sometimes religion and philosophy coopareted and sometimes they were in conflict. Religion is a subject that must be searched for philosophy. For this reason they affect each other. With the entering of philosophy in Islam culture, it is seen that Muslims had a different attitude, and philosophers want sometimes cooparete the religion and philosophy and sometimes they objected. So they wanted to balance both of them. Especially Kindî, Farabi, Gazali and İbn Rüşd are pioneer of these studies. And their thinkings still have effects. In this search it is investigated that the views of primary education religious cultur and moral knowledge teaching students who have philosophical and religious lessons.

Keywords: Religion, Philosophy, Islam, Philosopher, The Relation Of Religion And Philosophy, Philosophical Belief.

DİN-FELSEFE İLİŞKİSİNE GENEL BAKIŞ

Din insanları köklü bir biçimde etkisi altına alan, hayatın her safhasında etkili olan ilkeler koyan temel alanı ifade etmektedir. Din var olduğundan beri din üzerine düşünme de var olmuş ve var olmaya devam edecektir. İnsanların bilgi edinme gayretleri sonucunda ortaya çıkan felsefe de insanlara bakış açısı kazandırma, sorgulayıcı tutum kazandırma anlamında katkı sağlayan başka bir alanı oluşturmaktadır. Din üzerine düşünme, sorulara cevap verme aşamasına geçildiğinde din ile felsefenin ilişkisi söz konusu olmaktadır. Bu nedenle düşünce tarihi gözden geçirildiğinde din ile felsefe arasındaki ilişkinin oldukça eski olduğu görülmektedir. İnsanlar üzerinde etkili olan bu alanlar farklı açılardan incelenmiş, tanımlanmaya çalışılmış bunun sonucunda da çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır.

Din üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında birçok din ve din anlayışı mevcut olduğu için “Din nedir?” sorusuna cevap olacak üzerinde herkesin anlaştığı bir tanım yapmak oldukça zordur. Bu tanımlardan birine göre din; “ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurum, Yüce ve kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma, O'nun iradesine tabi olma”¹ olarak tanımlamaktadır. Burada sayılan özelliklere bakıldığında din insanın hayatını her alanda kuşatmaktadır. İslam Dini bu kuşatmayı sağlayabilmek için insandan iradi bir kabullenme istemekte ve bu kabullenmeyi sağlayacak olanın da akıl olduğuna vurgu yapmaktadır. Vahyin muhatabının akıl olduğunu bizzat Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayet* bize bildirmektedir. Bu ayetlere

¹ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, Selçuk yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1992, s.6.

* Bu ayetlerden bazıları şunlardır: “*Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu*

bakıldığında “akletme”, “düşünme” ve “anlama” gibi kavramların önemine dikkat çekilmekte, insanın etrafında olanları araştırması, edindiği bilgileri sorgulaması ve doğruya ulaşması tavsiye edilmektedir.

Dinin temel problemleri açıklanmaya çalışılırken kullanılan felsefi metodun katkısını inkâr etmek mümkün değildir. Felsefi metod kullanılarak din üzerine açıklamalar yapmaya çalışan disiplin din felsefesi olarak isimlendirilmektedir. Din felsefesini, dinin ‘felsefi açıdan ele alınması yani din hakkında bir düşünme ve tartışma, dinin temel iddiaları hakkında rasyonel, objektif, şümulü ve tutarlı bir tarzda düşünmek ve konuşmak’² olarak açıklanan tanımlarından birine bakıldığında dinin, felsefeyle olan ilişkisi daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Burada sayılan özellikler dikkatle incelendiğinde dinin daha iyi anlaşılabilmesi için akli temellendirmeler gerektiren alanlarında felsefi metodun dışında bir seçenek olmadığı görülmektedir. Başka bir ifade de ise din felsefesi yapmaktaki amacın ‘dinin temel problem ve konularını rasyonel olarak anlamak, açıklamak ve değerlendirmek’³ olduğu belirtilmektedir. Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayette de inananlardan düşünmeleri, incelemeleri, akletmeleri, ibret almaları ve bilinçli birer mü’min olmalarının istenmesi bundan farklı bir şey değildir. Akıl melekesini kullanamayanların, akıl baliğ olmayanların dinin emirlerinden muaf tutulması da yukarıda ifade edilenleri desteklemektedir. Bütün bu saydığımız eylem biçimleri de felsefi metodla paralellik göstermektedir. Bu anlamda din ve felsefenin çatışmasından bahsetmek yerine dini anlamada felsefenin desteğinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Felsefenin de bütün çağlar, bütün kültürler ve bütün filozoflar için geçerli olacak şekilde tanımının yapılmasının neredeyse imkânsız olduğu ifade edilmektedir.⁴ Yapılan felsefe tanımlarına bakıldığında bu farklılık ve çeşitlilik açıkça görülmektedir. Genel olarak felsefe, bilgelik sevgisi, hikmet sevgisi anlamına gelirken filozof hikmeti seven olarak anlaşılmaktadır. S. Hayri Bolay, felsefenin eski çağlardan beri varlık, doğa, bilgi, ruh, hayat, ölüm ve insan üzerinde düşünmüş bu konularda akla takılan soruları yanıtlama çabası içinde olduğunu ve onun aklî bir faaliyet olarak günümüze kadar gelişerek etkisini artırdığını⁵ ifade etmektedir.

Başka bir tanımda ise felsefe “var olanların varlığı, anlamı ve nedeni üzerine sorularla ortaya çıkmış düşünceler”⁶ olarak ifade edilmektedir. Descartes(1596-1650) ise felsefe sözünden ‘bilgeligi inceleme’nin

Kur'an'ı indirdik.”(Nahl, 44), “Apaçık Kitab'a andolsun ki biz, anlayıp düşünmeniz için onu Arapça bir Kur'an kıldık.”(Zuhruf ,3), “Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ akullanmaz mısınız?”(Enbiyâ,10), “Ve O, yaşatan ve öldürenidir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?”(Mü'minün, 80).

² Aydın, a.g.e., s.2-3.

³ Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş*, Vadi yay., 2. Baskı, Ankara, 1996, s.222.

⁴ A. Cevizci, *Felsefe*, Sentez Yayıncılık, Bursa, 2007, s.16.

⁵ S. Hayri Bolay, *Felsefeye Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 2007, s.31.

⁶ Bedia Akarsu, *Felsefi Terimler Sözlüğü*, Savaş Yay., 3. Baskı, Ankara, 1984, s.69.

anlaşılacağını ifade ederken, bilgelikten de yalnız işlerimizde ölçülülük değil, hayatımızı sevk ve idare için olduğu kadar sağlığını koruma ve bütün zanaatların icadı için de insanın bilebildiği bütün şeylerin tam bir bilgisinin anlaşılması gerektiğini söylemektedir.⁷

Tanımlara bakıldığında genel olarak felsefenin insanın kendisi, etrafındaki ve hayal dünyasındaki merak ettiği, şüphe ettiği, inandığı şeyleri sorgulama ve cevap arama sonucunda

elde ettiği bilgiler bütünü olduğunu ifade edebiliriz. Felsefenin hakikati ve bilgeliği arama faaliyeti olarak tanımlanması, dinin amacının da insanlara hakikati göstermek olduğuna göre tarihsel ve kavramsal açıdan baktığımızda dinin de felsefenin de özünde hikmetin büyük bir yeri ve öneminin olduğu açıkça görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'de 'Hikmet*'ten bahsederek dinin hikmete verdiği önemi göstermektedir. Felsefede çoğunlukla kabul edilen bilgelik sevgisi anlamıyla hikmet/bigelige vurgu yapmaktadır. Descartes, gerçekte ancak ve yalnız Tanrı'nın tam olarak bilge olabileceğini, yani her şeyin hakikati hakkında O'nun tam bilgisinin olacağını ifade etmekle birlikte insanların da önemli hakikatler hakkında az veya çok bilgi sahibi oldukları ölçüde az veya çok bilgelik sahibi olabileceğini belirtmektedir.⁸

Genellikle felsefe tarihi kitaplarında iddia edilen aksine din, felsefeden öncedir. Bu düşünceyi savunanlardan Bayrakdar 'ister felsefi düşünce Yunanlılarla başlatılsın ister başka milletlerle başlatılsın, din felsefeden öncedir ve felsefe dinden doğmuştur'⁹ demektedir. Bu nedenle din hakkında felsefi düşüncenin tam anlamıyla ne zaman başladığını söylemek kolay değildir. Tarihi sürece bakıldığında sadece İslam medeniyetinde değil, diğer medeniyetlerde de düşünürler ve filozoflar çeşitli sebepler ve şekillerde din ile felsefenin münasebetini, din ve felsefeye bakışları içinde ortaya koymuşlardır. Bu din ve felsefenin konu ve gaye bütünlüğünden kaynaklandığı için ve dinin felsefeyle birlikte diğer insan ilimlerinin de başlangıcı olmasından dolayı tabii bir durumdur.¹⁰

Eski Yunan'da felsefe, mitoloji ve mahalli inançları eleştirerek ortaya çıkmıştır. Fakat bu felsefenin dine karşı bir sistem olduğu anlamına gelmemektedir. Felsefe ile din, zaman zaman iş birliği yapmış, zaman zaman da çatışmıştır. Felsefe için din, incelenecek konulardan biridir. Bu nedenle ikisi de karşılıklı olarak birbirlerine katkı sağladığı söylenebilir.¹¹

⁷ Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, Çev: Mehmet Karasan, M.E.B. Yay., İstanbul, 1977, s.5-6.

* "Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar.", Bakara Suresi, 269, TDVY., Ankara, 2005.

⁸ Descartes, a.g.e., s.6.

⁹ Mehmet Bayrakdar, *İslam Felsefesine Giriş*, Ankara Ü. İlahiyat Fak. Yay., Ankara, 1988, s.175-176.

¹⁰ A.g.e., s.174.

¹¹ Bolay, a.g.e., s.30.

Ortaçağda ise kültürün ana ögesi din olmuştur. Bu nedenle felsefenin merkezine Tanrı yerleşmiştir. Dolayısıyla bu dönemde felsefe, dinin etkisi altında değer ağırlıklı olmuştur. Dinin yörüngesine giren felsefe, bütün problemlerini dinden, dinî dünya görüşünden almıştır. Buna göre epistemolojinin konusu, Tanrı'ya ilişkin bilgi, metafiziğin konusu, en başta Tanrı'nın bulunduğunu kabul eden yaratma anlayışıyla şekillenen varlık felsefesi, etik alanında da Tanrı, değerlerin ve ahlaki yükümlülüklerin nihai kaynağı olarak telakki edilmiştir.¹²

Ortaçağda Hristiyan âleminde kilisenin otoriter eğilimi felsefeyi, insanları dinden uzaklaştırdığı, dünyeviliğe götürdüğü, hiçlikle ruhu ifsat ettiği için kötülemiştir. Politik totaliter eğilimlerse; filozofların sadece evreni farklı izah ettiklerini, önemli olanın onu değiştirmek olduğu düşüncesini savunarak felsefeyi kötüleştirdiler. Bunların yanında felsefenin pratikte pek fazla işe yaramadığı şeklindeki eleştirel bakış, insan hayatından kaynaklanan faydacılık anlayışı¹³ Ortaçağın sonlarına doğru Ocham'lı William(1285-1350) tarafından kurulan nominalizm* gibi akımlar felsefenin dinden kopmasına, yalnız teolojiye hizmet eden bir düşünce olmaktan çıkıp kendine göre yöntem ve amaçları olan bir bilgi kolu olmasına¹⁴ etki ederek, batıda felsefeye olumsuz yaklaşımların sebepleri olarak sayılmaktadır.

Daha sonraki süreçte özellikle 17. yüzyılda rasyonalizm ile başlayıp, 18. yüzyılda aydınlanma felsefesi, 19. yüzyılda pozitivism, 20. yüzyılda mantıksal pozitivism kadar gelmiş olan bilimin ölçütleriyle doğrulanamadıkları gerekçesiyle metafiziksel, dini, ahlaki vb. gibi bütün felsefi önermeleri, yanlışlığında ötesinde anlamsız sayma derecesindeki düşüncenin ifrat noktasına varmış olması din açısından bakanlarca felsefenin olumsuz olarak değerlendirilmesine sebep olarak gösterilmektedir. Bu akımların etkisi ile metafizik, din ve ahlak gibi alanlara olumsuz yaklaşımlar ortaya çıkmış ve adeta yok sayılma noktasına ulaşılmıştır. Böylece bilgelik idealinden ve insanın varoluş ve pratik sorunlarıyla ilgilenip ona makul düşünüş ve davranış modelleri sunma gibi sorumluluktan büyük ölçüde uzaklaştırılan felsefe son üç, dört asırdır aşırı rasyonalizm ve aşırı rölativizmin etkisi altında kalmıştır. Felsefeye karşı olumsuz yaklaşımı etkileyen başka bir neden olarak da bu dönemdeki felsefe üzerine yapılan çalışmaların, çoğunlukla meslekten felsefeci akademisyenlere özgü bir ilgi, bilgi, sevgi ve terminoloji ile üniversite sınırları içinde yapılan bir uzmanlık uğraşısı halini alması gösterilmektedir.¹⁵ Yani felsefe, felsefe yapmaya çalışanlarla sınırlı kalmıştır.

¹² Cevizci, a.g.e., s.15.

¹³ Neşet Toku, *İslam Felsefesine Giriş*, Savaş Yay., Ankara, 2007, s.13.

* Nominalizm: Tümelere değil de tek tek nesnelere asıl gerçek olduklarını ileri süren akımdır.

¹⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1996, s.186.

¹⁵ Cafer Sadık Yaren, *Din Felsefesi Yazıları*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011, s.8-9.

Yukarıda saydığımız etkiler sonucu önce felsefe ile irtibatı kesilen din, zamanla kendi içindeki hikmet damarını da yeterince canlı tutamaz hale gelmiş; böylece hikmetli/bilgece anlayış ve yorumlardan uzak kalıp aşırı yorumların zıt kutuplarında değerlendirilmeye ve örneklendirilmeye mahkûm olmuştur.¹⁶

İslam ülkelerinde ise felsefeye karşı olumlu tavrın yanında olumsuz tavrın geliştirmede yukarıda saydığımız nedenler yanında din anlayışı ve filozofların görüşlerinin zaman zaman din ile karşı karşıya gelmesi de etkili olmuştur. Batılı anlamda felsefe denildiğinde ‘dinden bağımsız olarak düşünebilme’ anlaşılmış olması da bu olumsuzluğu desteklemiştir. Dinden bağımsız düşünmeyi felsefe kabul etme anlayışı doğal olarak Müslümanlar tarafından olumlu karşılanmamış ve felsefeye karşı olumsuz tavrın içerisine girilmesine neden olmuştur.

İslam kültürüne felsefenin girmesiyle birlikte Müslümanların ona karşı farklı tutumlar takındıklarını, filozofların ise felsefe ile dini uzlaştırma yoluna giderek orta bir yol tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Bayrakdar, felsefe ile dini uzlaştırmada İslam filozoflarının ‘Kindî’nin(796-866) temsil ettiği, dini esas alıp, felsefeyi dine yaklaştırmakla uzlaşma yapmak isteyenler’, ‘Farabi’nin(870-928) temsil ettiği, din ile felsefeyi gerçeğe ulaşmada ayrı iki yol kabul edip, birbirlerini tamamlamada uzlaştırma yapmak isteyenler’, ‘İbn Rüşd(1126-1198) ve takipçilerinin oluşturduğu din ile felsefenin tabii olarak birbiriyle uzlaşma içinde olduğunu söyleyenler’¹⁷ olarak üç sınıfa ayırmaktadır.

İslam düşünce tarihinde görülen akıl ile vahiy ya da felsefe ile din arasında köprü oluşturma çabalarına bakıldığında Kindî’nin dikkate değer bir rolünün olduğu konusunda ortak düşünce bulunmaktadır. Aydın, Kindî’nin felsefe ile dini uzlaştırma yönünde atılmış ilk önemli çabayı temsil ettiğini söylemektedir.¹⁸ Alper, Kindî’nin uzlaştırma teşebbüsünü ‘beşeri bir bilgi olan felsefe ile ilahi bir bilgi olan dinin aynı konu ve gayeye yönelik olduğu’, ‘felsefe ile dinin her ikisinin de hakikati temsil ettiği’, ‘felsefi bilgiyi talep etmenin mantıklı bir zorunluluk olduğu’¹⁹ şeklinde üç temel iddiaya dayandırdığını belirtmektedir.

Erdem ise, Farabi’nin hakikatin tek olduğu, felsefenin bu gerçeğin bir yanını dinin de diğer bir yanını temsil ettiği düşüncesini savunduğunu söylemektedir.²⁰ Farabi’nin felsefe ile dinin birliği tezini, felsefe ile dinin

¹⁶ A.g.e., s.9.

¹⁷ Bayrakdar, a.g.e., s.179.

¹⁸ M. S. Aydın, “Türklerde Felsefe”, *Türk Düşünce Tarihi*, Yay. Haz: H. Gazi Topdemir, Atatürk K. Merkezi B. Yay., Ankara, 2001, s.1.

¹⁹ Ömer M. Alper, *İslam Felsefesinde Akıl- Vahiy Felsefe-Din ilişkisi*, Kitapevi Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2008, s.20.

²⁰ Hüsamettin Erdem, *Problematik Olarak Din-Felsefe Münasebeti*, Sebat Matb., Konya, 1997, s.36.

konu ve gayesinin aynı olduğu ve bunların aynı hakikati oluşturduğu şeklindeki iki temel iddia üzerine kurduğu ifade edilmektedir.²¹

Din-felsefe münasebeti hususunda en açık tavrı din ile felsefeyi bir hakikatin iki ayrı şekilde açıklanması olarak değerlendiren, onların aralarında bir uzlaşmazlığın bulunmadığı, esas yanlış anlamaların her iki tarafın taraftarlarının tarafları yanlış değerlendirmelerinden kaynaklandığını savunan İbn Rüşd'ün ortaya koyduğu belirtilmektedir.²² De Boer, İbn Rüşd'ün irfan sahibi filozofların Kur'an'daki ayetleri te'vil etmelerinin caiz olduğu; zira onların yüksek hakikat nurunun meramını anlayacağı ve bunu herkese değil, anlama kabiliyeti olanlara anlattıkları düşüncesini aktardıktan sonra şunları söylemektedir: "Böylece son derece mükemmel bir düzen kurulur, felsefe ile şeriat ahkâmı tam manasıyla bir diğeriyle uyuşur, zira bunların gayeleri aynı değildir. Bunların arasındaki münasebet, teori ile onun uygulaması arasındaki münasebete benzer. Filozof, dini, esas fikri dolayısıyla ele alır; öyle ki, felsefe hiçbir yönüyle dini reddetmez. Bununla birlikte felsefe, gerçeğin en yüksek formudur."²³

İslam'da felsefi düşüncenin gerilemesinin başlangıcı genellikle İbn Rüşd'den sonra, yani XII. Yüzyıl ile başladığı kabul edilmektedir. Başka bir görüş ise, İslam dünyasında en son ortaya çıkan felsefi akımın XIV. Yüzyılda İbn Haldun(1332-1406) ve tarih felsefesi veya sosyal ilimler felsefesi olduğunu, bundan sonraki dönemlerde daha önceki filozofların görüşlerini yeni damgasıyla geçecek filozofun olmadığı için İslam'da felsefi düşüncenin gerilemeye başlamasının İbn Haldun'dan sonraki bir tarihte görmenin daha doğru olacağını ifade etmektedir.²⁴

Ülken(1901-1974), İbn Sina(980-1037) sonrası onun eserlerinin her tarafta okunması, tenkit ve şerh edilmesinin de katkısıyla felsefe ve mantık çalışmalarının büyük bir hız kazanmakta olduğunu, ancak bu inkişafın biri Gazali'nin(1059-1111) kelim sahasındaki hücumları, diğeri Moğol istilası²⁵ olmak üzere iki olayın felsefe ve mantık alanındaki yavaşlamanın sebebi olduğuna vurgu yapmaktadır. Bayrakdar da felsefedeki gerilemenin

sebeplerinden biri olarak XIII. yüzyılın sonlarına doğru Moğol istilaları ve Haçlı seferleri sonucunda İslam birliği ve dinini tehdit eden unsurların ortaya çıkarak siyasi ve sosyal istikrarsızlığın başlamasını, bunlara bağlı ve paralel olarak da dini ve mezhebi grup çekişmelerinin hat safhaya çıkması sonucunda Selefçiliğin* canlanmasını göstermektedir.²⁶

²¹ Alper, a.g.e., s.74.

²² Erdem, a.g.e., s.37.

²³ T. J. De Boer, *İslam'da Felsefe Tarihi* Çev: Yaşar Kutluay, Anka Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2001 s.236.

²⁴ Bayrakdar, a.g.e., s.129-130.

²⁵ H.Z. Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, YKY Yay., İstanbul, 2004, s.172.

* Selefçilik, Kur'an ve Hadisin sadece zahiri anlamının bir dünya kurmaya yeter olduğunu, insanın ne onları yorumlamaya ne de onlara ilave olarak başka öğretiler ve müesseseler meydana getirmesi için bir çaba harcamasını gereksiz bulan akım.

²⁶ Bayrakdar, a.g.e., s.130-131.

Geçmişten günümüze Selefçiler başta olmak üzere benzer düşüncüyü savunanlar genelde nakli ilimlerle yetinmeyi yeterli saymış, akli ilimlerle uğraşmayı olumsuz karşılamış ve bu ilimlere karşı oldukça katı bir tutum takınmışlardır. Bu düşünceleri savunanlar İslam âlemindeki gerilemenin ve çeşitli olumsuzlukların suçunu başta felsefe olmak üzere akli ilimlere yüklerken, dini-mezhebi görüş ayrılıklarını, siyasi çekişmeleri gerilemenin sebepleri arasında görmemişlerdir. Bu düşünce sonucunda da felsefeye karşı olumsuz bakışın arttığı görülmektedir.

Ülken'e göre Selçuklular devrinden itibaren felsefi düşünce yavaş yavaş zayıflamaya başlamıştır. Bir taraftan Arap halifeleri felsefeye karşı müsamahasız davrandıkları gibi, diğer taraftan bütün Türk memleketlerinde medrese kuvvetlendikçe taassup artmış olduğu için fikir hayatı yalnız kelim, matematik, astronomi gibi bazı müsbet ilimlerle sınırlı kalmıştır.²⁷ Buna benzer başka bir ifadede İslam'da felsefenin gerilemesinin ikinci nedenini akli ilimlere olumsuz yaklaşımlar sonucunda müsbet bilimin gerilemesi olarak göstermektedir.²⁸ Selefçi düşüncenin sadece müsbet bilimin değil, bizzat dini ilimlerin de gelişmesine engel olduğu söylenebilir. Müsbet bilimlerdeki gerilemenin aynı zamanda düşüncenin de dondurulması anlamına geldiğinden gelişme önündeki engelin felsefe değil akli ilimlere karşı duranlar olduğu ve felsefenin verdiği zarardan daha büyük zarar verdiğini söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü dini en güzel şekilde anlamak ve yaşamak için özellikle dinin doğrudan anlaşılmasını yoruma gerek duyulan konularında felsefi metoda ihtiyaç duyulmaktadır.

Bayrakdar, İslam'da felsefenin gerilemesinin üçüncü nedenini ise Gazali'nin Yanlış anlaşılması olarak belirtmektedir. Ona göre, Gazali'nin, Aristoteles(M.Ö.384-322), Farabi ve İbn Sina gibi filozofların bazı metafizik görüşlerine yönelttiği geniş çaplı ve sistematik tenkid ve hücumu, kendinden sonraki birçok kimse tarafından gerek maksatlı ve gerekse onu anlamaksızın bizzat felsefeye reddiye olarak görülmesi veya gösterilmesi, İslam'da felsefenin gerilemesinin başka bir sebebidir. Gazali'den önceki filozoflar birbirlerini tenkid ederken daha ziyade ya sırf felsefi cihetten veya bilimsel cihetten tenkid etmişlerdir. Gazali bu iki cihete ilaveten bir de dini ciheti için içine sokmuş ve ona daha çok önem vermiştir. İşte Gazali'nin tenkitlerinde dini ciheti de için içine katması, tenkitlerinde sık sık ayet ve hadislere atıfta bulunması, kendinden sonraki birçok kimsede sanki onun felsefeyle dini tam bir zıtlık içinde gördüğü izlenimini uyandırmıştır. Gazali, filozofların görüşlerini tenkit ederken, felsefenin değil, onların şahsi görüşlerini tenkit ve reddettiği görülmüştür. Bunu yaparken ayet ve hadisi kullanmakla beraber kendi şahsi özgün felsefesini yansıtan mantıkî, felsefî ve bilimsel görüşleri de ileri sürmüştür.²⁹

²⁷ Ülken, a.g.e., s.172.

²⁸ Bayrakdar, a.g.e., s.132.

²⁹ A.g.e., s.133.

İslam dünyasında felsefeyi ‘dinin emrinde gören ve dini öğretileri esas alarak kelâmî düşünceye yaklaştırdığı’³⁰ belirtilen Gazali, felsefeye karşı genel tutumuyla daha çok Kindî’yi takip etmiştir. Gazali, Tehafüt’ül-Felâsife adlı eserinde filozofların on yedi meselede günah işlediğini üç meselede ise küfre girdiğini ifade etmektedir. Erdem, Gazali’nin filozofları tekfir etmesinin esas sebeplerinden birinin filozofların dinin esaslarını ilgilendiren konularda kesin delile dayanmaksızın te’vile gitmelerini göstermekte ve Gazali’nin ise imanın bir yaşama ve zevk işi olduğunu, dinin yaşanmasında akıl yolunun değil kalp yolunun tercih edilmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmektedir.³¹

Felsefe-din ilişkisi meselesini alan bu düşünürlerin aralarında ciddi ve önemli farklar olmakla birlikte felsefe ile dinin birbirleriyle çelişmeyip uzlaştığını ortaya koymakta ve bu çerçevede kendi içlerinde tutarlı gibi görünen çözüm önerileri sunmaktadırlar. Bununla birlikte bu filozofların gerek meseleyi ele alışları, gerekse bir takım konuları tahlil ve açıklamaları İslam düşünce tarihinde olduğu gibi bu günde haklı olarak bir kısım eleştirilere maruz kalmaktadır.³²

Bütün bunlardan başka felsefe ve dinin alan olarak benzerlik ve farklılıkları olduğu açıktır. Felsefe ve dinin özelliklerine bakıldığında ikisinin de hakikati tanımak ve tanıtmak amacı bakımından benzerlik taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte din, inananları açısından bakıldığında bilgileri kesin ifadelerle anlatırken felsefe o kadar kesin ifadeler kullanmamaktadır. Din, felsefenin konu edindiği ‘Tanrı var mıdır?’ gibi problemlerine ‘vardır’ şeklinde kesin cevaplar verirken, felsefe de bazı filozoflar ‘Tanrı vardır’, bazıları ‘yoktur’, bazıları da ‘bilinemez’ diyebilmektedir.

Din insanların büyük çoğunluğu tarafından yaşanan kişisel ve toplumsal olgu olarak çok geniş kitlelere hitap ettiği için daha geniş ve daha kolektiftir. Felsefe ise daha sübjektiftir. Felsefe ve din, aslında varlık açısından olduğu gibi değer (ahlak ve sanat) açısından da en genel olan varlığa yönelir; ilk sebebi, ilk ilkeleri ve bunların evrenle, varlıklarla ve insanla olan ilişkilerini ele alarak açıklamak ister.³³

Din, genellikle ilahi kaynaklı olup vahiy temeline, felsefe ise insan kaynaklı olup akıl ilkelerine dayanmakta olduğundan iki alan kaynak açısından da farklıdır. Özellikle ilahi dinler, evreni ve insanı vahiyle gelen bilgileri temel alarak açıklarken felsefe, aklın ürettiği bilgilere dayanarak aynı amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Demek ki felsefe ve din, yöntem ve kaynak bakımından farklı olmakla birlikte konu, amaç ve yöneliş bakımından benzerlik göstermektedir. Din ve felsefe özellikle kaynak yönünden birbirinden kesin olarak ayrıldığı için hiçbir şekilde felsefenin

³⁰ A.g.e., s.105.

³¹ Erdem, a.g.e., s.41.

³² Alper, a.g.e., s.226.

³³ Bolay, a.g.e., s.30.

dinin yerine geçmesi söz konusu olamaz ancak dinin anlaşılmasında felsefe çok önemli katkı sağlayabilir. Descartes'in "iman ışığının yardımını aramaksızın, yalnız tabii akıl ile gözden geçirdiğimizde görürüz ki, bu üstün iyi, hakikatin ilk nedenlerle bilinmesinden yani, felsefenin incelediği, bilgelikten başka bir şey değildir. Bütün bu şeyler tamamıyla doğru olduklarından, iyi ispat edilselerdi, onlara inanmakta güçlükte bulunmazdı"³⁴ sözleri bu önemi çok güzel bir şekilde ifade etmektedir. Bu nedenle felsefeye karşı olumsuz tutum sergilemek yerine felsefenin asli görevi olan doğruyu bulmada katkı sağlayacak bir felsefi düşünce tarzı geliştirmek için çaba sarf etmek gerekmektedir. Descartes'in 'ahlakımızı düzenleme ve bu dünyada hayatımızı idare etmek için felsefe öğrenmek, adımlarımıza öncülük için gözlerimizi kullanmaktan çok daha gereklidir'³⁵ cümlesi bize yol gösterici olmalıdır.

Din-felsefe ilişkisi ele alındığında görülmektedir ki aralarındaki temel ayrılık, sorularda değil sorulara getirilen çözümde, verilen cevaplardadır. Bu cevapları ararken bir yanda nominalizm, rasyonalizm, pozitivizm, rölativizm, ateizm vs. etkisiyle din ile diyalogdan vazgeçirilen ve hakikati metafizik dışında arayan felsefe ve filozofların dine karşı tutumları, diğer yanda ise dine inanan aşırı fideist ve fanatiklerin etkisiyle felsefe ve filozoflara olumsuz bakan düşüncenin gelişmesi sonucunda felsefe ve din arasında geçmişten günümüze kadar ayırım devam ederek gelmiştir.

Kindî, Farabi, Gazali ve İbn-i Rüşd gibi filozofların din-felsefe üzerine ortaya koydukları düşünceler hem kendi dönemlerinde etkili olmuş hem de kendilerinden sonraki dönemlerde etkisini devam ettirmiş ve tartışmalar günümüze kadar devam ederek gelmiştir. Din-felsefe ilişkisi konusunda geçen zaman sürecinde olumlu ya da olumsuz düşüncelerde bir değişimin olup olmadığını görmek adına araştırmalar yapılmasının önemli olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar sonucunda gerek felsefe üzerine yapılan çalışmaların gerekse felsefe derslerinin dine yönelik olumsuz düşüncelerin giderilmesi anlamında önemli katkısı olacaktır. Bu çalışmada günümüzde hem dini bilimler hem de felsefe dersleri alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin din-felsefe ilişkisine yönelik düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

UYGULAMALI ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde, örneklem alanında yapılan uygulama sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda, araştırmaya katılanların olgusal durumları ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü öğrencilerinin felsefe din ilişkisine yönelik düşünceleri ile ilgili analizlere, sonuç ve değerlendirmelere yer verilecektir.

³⁴ Descartes, a.g.e., s.8.

³⁵ A.g.e., s.7.

1-ÖNEKLEM GRUBUNUN OLGUSAL KİMLİKLERİ

1.1 Örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımı

Tablo 1: Örneklemin cinsiyet durumu

Cinsiyetiniz Nedir?	N	%
Kadın	103	60,2
Erkek	68	39,8
Toplam	171	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların % 60,2'sinin kadınlardan, % 39,8'inin ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

1.2 Örneklem grubunun yaş durumuna göre dağılımı

Tablo 2: Örneklemin Yaş Durumu

Yaş(RECODE)

Kaç yaşındasınız?	N	%
19'dan küçük	54	31,6
20-23	85	49,7
24-27	26	15,2
28'den büyük	6	3,5
Toplam	171	100

Örneklem grubunun yaş durumunu gösteren tabloya bakıldığında, 19'dan küçüklerin %31,6'yı, 20-23 yaş arasındakilerin % 49,7'yi, 24-27 yaş arasındakilerin % 15,2'yi, 28 yaşından büyük olanların da % 3,5'i oluşturduğu görülecektir.

1.3 Örneklem grubunun bölge olarak doğum yerine göre dağılımı

Tablo 3: Örneklemin bölge olarak doğum yeri

Bölge olarak doğum yeri	N	%
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	34	19,9
Doğu Anadolu Bölgesi	66	38,6
İç Anadolu Bölgesi	16	9,4
Akdeniz Bölgesi	24	14,0
Ege Bölgesi	9	5,3
Marmara Bölgesi	8	4,7
Karadeniz Bölgesi	14	8,2
Toplam	171	100

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılanların % 19,9'nun Güney Doğu Anadolu Bölgesi, % 38,6'sının Doğu Anadolu Bölgesi, % 9,4'nün İç Anadolu Bölgesi, % 14'nün Akdeniz Bölgesi, % 5,3'nün Ege Bölgesi, % 4,7'sinin Marmara Bölgesi ve % 8,2'sinin de Karadeniz Bölgesi doğumlu olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre araştırmada her bölgeden katılımcının temsil edildiği ve en yüksek oranın da Elazığ ilinin konumu itibariyle Doğu Anadolu Bölgesinde görüldüğü söylenebilir.

1.4 Örneklem grubunun hayatının büyük çoğunluğunun geçtiği yerleşim merkezine göre dağılımı

Tablo 4: Örneklemin hayatının büyük çoğunluğunun geçtiği yer

Hayatınızın büyük çoğunluğunun geçtiği yer	N	%
İl	82	48,0
İlçe	35	20,5
Belde	8	4,7
Köy	46	26,9
Toplam	171	100

Örneklem grubunun hayatlarının büyük çoğunluğunun geçtiği yerleşim merkezine göre dağılımını gösteren tablo incelendiğinde, araştırmaya katılanlardan % 48'nin il merkezinde, % 20,5'nin İlçede, % 4,7'sinin Beldede, % 26,9'nun da hayatlarının büyük çoğunluğunu köyde geçirdikleri anlaşılmaktadır.

1.5 Örneklem grubunun ailelerinin aylık gelir durumuna göre dağılımı

Tablo 5: Örneklemin aile aylık gelir durumları

Gelir(RECODE)

Gelir durumu nedir	N	%
850'den az	78	45,6
851-1201	27	15,8
1202-1552	36	21,1
1553'den fazla	30	17,5
Toplam	171	100

Tablo 5 incelendiğinde örneklem grubunun ailelerinin aylık gelir durumuna göre dağılımı % 45,6'sı 850'den az, % 15,8'i 851-1201 arası, % 21,1'i 1202-1552 arası ve % 17,5'i de 1553'den fazla olduğu görülecektir. Tablo 5'deki verilere göre araştırmaya katılan katılımcıların yarıya yakınının (%45) en alt ekonomik düzeye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

1.6 Örneklem grubunun annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı

Tablo 6: Örneklem annelerinin eğitim durumları

Anne eğitim durumu	N	%
Okur-yazar değil	57	33,3
Okur-yazar	18	10,5
İlkokul mezunu	81	47,4
Ortaokul mezunu	7	4,1
Lise mezunu	6	3,5
Üniversite mezunu	1	0,6
Üniversite üstü	1	0,6
Toplam	171	100

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde araştırmaya katılanların annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı, % 33,3'nün okur-yazar olmadığı, % 10,5'nin okur-yazar olduğu, % 47,4'nün ilkokul, % 4,1'nin ortaokul, % 3,5'nin lise, % 0,6'sının üniversite ve % 0,6'sının da üniversite üstü eğitimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre katılımcıların annelerinin en yüksek oranla ilkokul mezunu oldukları, % 33,3 gibi önemli bir yüzdelikle de okur-yazar olmadıkları, üniversite ve üstü eğitime sahip olanların birer kişi ile sınırlı kaldıkları göz önünde bulundurulduğunda örneklem annelerinin eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

1.7 Örneklem grubunun babalarının eğitim durumuna göre dağılımı

Tablo 7: Örneklem babalarının eğitim durumları

Baba eğitim durumu	N	%
Okur-yazar değil	9	5,3
Okur-yazar	16	9,4
İlkokul mezunu	66	38,6
Ortaokul mezunu	28	16,4
Lise mezunu	26	15,2
Üniversite mezunu	24	14,0
Üniversite üstü	2	1,2
Toplam	171	100

Tablo 7'deki veriler incelendiğinde araştırmaya katılanların babalarının eğitim durumuna göre dağılımı, % 5,3'nün okur-yazar olmadığı, % 9,4'nün okur-yazar olduğu, % 38,6'sının ilkokul, % 16,4'nün ortaokul, % 15,2'sinin lise, % 14'nün üniversite ve % 1,2'sinin de üniversite üstü eğitimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre katılımcıların babalarının

en yüksek oranla ilkokul mezunu oldukları görülmektedir. Diğer eğitim seviyelerinin dağılımları göz önünde bulundurulduğunda örneklemin babalarının eğitim düzeylerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir.

1.8 Örneklem grubunun annelerinin çalışma durumuna göre dağılımı

Tablo 8: Örneklemin annelerinin çalışma durumları

Anne çalışma durumu	N	%
Çalışmıyor	168	98,2
Çalışıyor	3	1,8
Toplam	171	100

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılanların annelerinin % 98,2'sinin çalışmadığı, % 1,8'nin çalıştığı görülmektedir.

1.9 Örneklem grubunun babalarının meslek durumuna göre dağılımı

Tablo 9: Örneklemin babalarının meslek durumları

Baba mesleği	N	%
Memur	15	8,8
Öğretmen	9	5,3
Serbest meslek	28	16,4
Çiftçi	30	17,5
Memur emeklisi	22	12,9
İşçi emeklisi	7	4,1
İmam-Hatip	11	6,4
Esnaf	31	18,1
İşçi	18	10,5
Toplam	171	100

Tablo 9'daki verilere göre örneklemin babalarının meslekleri % 8,8'i memur, % 5,3'ü öğretmen, % 16,4'ü serbest meslek, % 17,5'i çiftçi, % 12,9'u memur emeklisi, % 4,1'i işçi emeklisi, % 6,4'ü İmam-Hatip, % 18,1'i esnaf ve % 10,5'i işçi olarak dağıldığı görülmektedir.

1.10 Örneklem grubunun okudukları sınıfa göre dağılımı

Tablo 10: Örneklemin sınıf durumları

Sınıf	N	%
Birinci sınıf (I. Öğretim)	62	36,3
Birinci sınıf (II. Öğretim)	47	27,5
İkinci sınıf	43	25,1
Üçüncü sınıf	19	11,1
Toplam	171	100

Tablo 10'daki verilere göre örneklemin okudukları sınıflara göre dağılımları, birinci sınıflar birinci öğretim % 36,3, birinci sınıflar ikinci öğretim % 27,5, ikinci sınıflar % 25,1, üçüncü sınıflar % 11,1 şeklinde gerçekleşmiştir.

1.11 Örneklem grubunun bitirdikleri lise türüne göre dağılımı

Tablo 11: Örneklemin bitirdikleri lise durumları

Lise	N	%
İmam-Hatip Lisesi	141	82,5
Genel Lise	10	5,8
Meslek Lisesi	7	4,1
Anadolu Lisesi	1	0,6
Çok Programlı Lise	1	0,6
Anadolu İmam-Hatip Lisesi	10	5,8
Açık Öğretim Lisesi	1	0,6
Toplam	171	100

Araştırmaya katılanların bitirdikleri lise türüne göre dağılımı aşağıdaki gibidir: İmam-Hatip Lisesi % 82,5, Genel Lise % 5,8, Meslek Lisesi % 4,1, Anadolu Lisesi % 0,6, Çok Programlı Lisesi % 0,6, Anadolu İmam-Hatip Lisesi % 5,8, Açık Öğretim Lisesi % 0,6. Tablo 11'deki verilerden araştırmaya katılan katılımcıların büyük çoğunluğunun (%82,5) İmam-Hatip Lisesi mezunu oldukları anlaşılmaktadır.

1.12 Örneklem grubunun okul dışı din eğitimi alıp almamalarına göre dağılımı

Tablo 12: Örneklemin okul dışı din eğitimi alma durumları

Din eğitimi aldınız mı?	N	%
Evet	98	57,3
Hayır	73	42,7
Toplam	171	100

Tabloya göre okul dışı din eğitimi alanlar % 57,3, okul dışı din eğitimi almayanlar % 42,7 oranında gerçekleşmektedir. Buna göre araştırmaya katılanların yarısından fazlasının okul dışı din eğitimi aldıkları, dolayısıyla da din eğitimini okulun yanında okul dışı özel din eğitiminden oluştuğu anlaşılmaktadır.

1.13 Örneklem grubunun okul dışı din eğitimini nereden aldıklarına göre dağılımı

Tablo 13: Örneklemin okul dışı din eğitimini nereden alma durumları

Okul dışı din eğitimi nereden aldınız?	N	%
Kur'an Kursu (Devlet)	68	70,1
Camilerden	15	15,5
Kur'an Kursu (Tarikat)	2	2,1
Yurt (Cemaat)	4	4,1
Vakıf	3	3,1
Medrese	5	5,2
Toplam	171	100
Cevapsız	74	43,3

Tablo 13'e göre araştırmaya katılanların okul dışı din eğitimi nereden aldıklarına göre dağılımları Kur'an Kursu (Devlet) % 70,1, camiler % 15,5, Kur'an Kursu (Tarikat) 2,1, yurt (cemaat) % 4,1, vakıf % 3,1 ve medrese % 5,2 şeklinde gerçekleşmiştir. Örneklemin % 43,3'ü de okul dışı din eğitimi nereden aldıklarıyla ilgili olarak cevap vermemeyi tercih etmişlerdir. Tablodaki verilerden de anlaşıldığı gibi örneklemin büyük çoğunluğu (% 70,1) okul dışı din eğitimi Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarından almışlardır.

1.14 Örneklem grubunun kaldıkları yere göre dağılımı

Tablo 14: Örneklemin kaldıkları yer durumları

Nerede kalıyorsunuz?	N	%
Yurt (Devlet)	2	1,2
Yurt (Özel)	18	10,7
Ev (Özel)	108	63,9
Aile yanı	41	24,3
Toplam	169	100
Cevapsız	2	1,2

Tablo 14 incelendiğinde örneklem grubunun kaldıkları yere göre dağılımının, % 1,2'si devlet yurdu, % 10,7'si özel yurt, % 63,9'u özel ev, % 24,3'ü aile yanı şeklinde olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların % 1,2'si nerede kaldıklarıyla ilgili soruyu cevapsız bırakmışlardır. Verilere göre araştırmaya katılanların en az oranla devlet yurdunu, en çok oranla da özel evlerde kalmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Örneklem grubundaki bireylerle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden özel ev ve özel yurtların cemaat yurt ve evleri olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu yerlerde kalan öğrencilerin oranı % 74,6 şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda örneklemin kalacak yer konusunda cemaat ev ve yurtlarını tercih etmek zorunda kaldıklarını göstermesi açısından oldukça önemli görülmektedir.

1.15 Örneklem grubunun okudukları bölüme isteyerek gelmelerine göre dağılımı

Tablo 15: Örneklemin okudukları bölüme isteyerek gelme durumları

Bölüme isteyerek gelme	N	%
Evet	147	86,00
Hayır	24	14,00
Toplam	171	100

Tablo 15'deki veriler incelendiğinde örneklemin % 86'sı İDKAB bölümüne isteyerek, % 14'ü de bölüme istemeyerek geldiklerini belirtmişlerdir. Buna göre verilerden İDKAB bölümüne isteyerek gelenlerin büyük çoğunluğu oluşturdukları anlaşılmaktadır.

1.16 Örneklem grubuna göre cemaatin özgür düşüncüyü etkileyip etkilememesine göre dağılımı

Tablo 16: Örneklemin cemaatin özgür düşüncüyü etkileyip etkilememesi durumları

Cemaat özgür düşüncüyü etkiler mi?	N	%
Evet	114	67,9
Hayır	54	32,1
Toplam	168	100
Cevapsız	3	1,8

Araştırmaya katılanlardan % 67,9'u cemaatlerin özgür düşünceyi etkilediğini düşünürlerken, % 32,1'i etkilemediği yönünde kanat belirtmişlerdir. Örneklemin % 1,8'i de bu soruyu cevapsız bırakmışlardır. Cemaatlerin özgür düşünceyi etkilediğini düşünenlerle yapılan görüşmelerde cemaat içerisindeki bireylerin fikirlerini özgür bir şekilde ifade edemedikleri ve cemaat yapısı içerisinde belli bir düşünce biçiminin öne çıkarıldığı dile getirilmiştir.

1.17 Örneklem grubunun ailesinde felsefe ile uğraşanların olup olmamasına göre dağılımı

Tablo 17: Örneklemin ailesinde felsefe ile uğraşanların olup olmaması durumları

Ailede felsefe ile uğraşan var mı?	N	%
Evet	13	7,6
Hayır	158	92,4
Toplam	171	100

Araştırmaya katılanlardan % 7, 6'sının ailesinde felsefeyle uğraşanların olduğu, % 92,4'nün de ailesinde felsefeyle uğraşanların olmadığı anlaşılmaktadır.

1.18 Örneklem grubunun felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları takip edip etmemelerine göre dağılımı

Tablo 18: Örneklemin felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları takip edip etmemeleri durumu

Yayın takibi	N	%
Evet	54	31,6
Hayır	117	68,4
Toplam	171	100

Tablodaki verilere göre örneklem grubundan % 31,6'sının felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları takip ettikleri, % 68,4'nün de etmedikleri anlaşılmaktadır.

1.19 Örneklem grubunun felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları yeterli bulup bulmamalarına göre dağılımı

Tablo 19: Örneklem felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları yeterli bulup bulmamaları durumu

Yayını yeterli bulma	N	%
Evet	43	29,7
Hayır	102	70,3
Toplam	145	100
Cevapsız	26	15,2

Felsefeyle ilgili görsel ve yazılı yayınları yeterli bulup bulmama konusuyla ilgili olarak araştırmaya katılanların % 29,7'si evet, % 70,3'ü hayır cevabını vermişlerdir. % 15,2'si de herhangi bir cevap vermemişlerdir.

1.20 Örneklem grubunun hangi felsefe derslerini görüp görmemelerine göre dağılımı

Tablo 20: Örneklem hangi felsefe derslerini görüp görmedikleri durumu

Hangi dersler	N	%
Genel felsefe	102	59,6
Felsefeye giriş	48	28,1
Ahlak felsefesi	21	12,3
Toplam	171	100

Örneklem grubunun % 59,6'sı Genel Felsefe, % 28,1'i Felsefeye Giriş, % 12,3'ü de Ahlak Felsefesi derslerini gördüklerini belirtmişlerdir. Buldukları sınıf gereği Felsefeye Giriş dersini görenler, Genel Felsefe dersini, Ahlak Felsefesini gördüklerini söyleyenler ise hem Genel Felsefe hem de Felsefeye Giriş derslerini görmüşlerdir.

1.21 Örneklem grubunun hangi felsefe dersinin daha faydalı olarak görmelerini göre dağılımı

Tablo 21: Örneklem hangi felsefe dersinin daha faydalı görme durumu

Hangi felsefe dersi faydalı	N	%
Felsefeye giriş	19	11,2
Ahlak felsefesi	97	57,4
Din Felsefesi	44	26,00
Hepsi	9	5,3
Toplam	169	100
Cevapsız	2	1,2

Hangi felsefe dersinin daha faydalı olduğuyla ilgili olarak araştırmaya katılanların % 11,2'si Felsefeye Giriş, % 57,4'ü Ahlak Felsefesi, % 26'sı Din Felsefesi, % 5,3'ü hepsi şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Bu konuda örneklemin % 1,2'si de cevapsız bırakmışlardır.

1.22 Örneklem grubunun felsefeyi tanımlamalarına göre dağılımı

Tablo 22: Örneklemin felsefeyi tanımlama durumu

Felsefe nedir?	N	%
Hiçbir baskı ve etki olmadan özgür düşünme biçimidir	28	18,2
Doğru düşünme biçimidir	20	13,00
Duygu ve düşünceyi ifade etmedir	5	3,2
Bir bilimi, kavramı neden sonuç ilişkisi içinde incelemektir	2	1,3
Hayata farklı açılardan bakma sorgulama ve düşünmedir	17	11,00
Eleştirel bakma, düşündüğünün farkında olma	12	7,8
Araştırmak, arayış içinde olmak ve yolda olmaktır	16	10,4
Dünya görüşü kazandırma ve geleceği yönlendirmede ışıktır	7	4,5
Metafizik dünyayı düşünme sorgulama ve varlığı anlama çabası	10	6,5
Soru sorma ve doğru bilgi elde etmedir	15	9,7
Düşünce üzerine düşünmek derin ve bilinçli düşünmektir	12	7,8

İnsan hayatının boşluklarını mantıksal olarak dolduran bilim	6	3,9
Tartışmaktır	1	0,6
Yalanlar bütünüdür	2	1,3
Bütün bilim dallarının temelini oluşturan bilimdir	1	0,6
Toplam	154	100
Cevapsız	17	9,9

Tablo 22 incelendiğinde felsefe nedir? sorusuyla ilgili olarak örneklem grubunun % 18,2'si "Hiçbir baskı ve etki olmadan özgür düşünme biçimi", % 13'ü "Doğru düşünme biçimi", % 3,2'si "Doğru düşünme biçimi", % 1,3'ü "Bir bilimi, kavramı neden sonuç ilişkisi içinde incelemek", % 11'i "Hayata farklı açılardan bakma sorgulama ve düşünme", % 7,8'i "Eleştirel bakma, düşündüğünün farkında olma", % 10,4'ü "Araştırmak, arayış içinde olmak ve yolda olmak", % 4,5'i "Dünya görüşü kazandırma ve geleceği yönlendirmede ışık", % 6,5'i "Metafizik dünyayı düşünme sorgulama ve varlığı anlama çabası" % 9,7'si "Soru sorma ve doğru bilgi elde etme", % 7,8'i "Düşünce üzerine düşünmek derin ve bilinçli düşünmek", % 3,9'u "İnsan hayatının boşluklarını mantıksal olarak dolduran bilim", % 0,6'sı "Tartışmak", % 1,3'ü "Yalanlar bütünü", % 0,6'sı da "Bütün bilim dallarının temelini oluşturan bilim" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Örneklemin % 9,9'u herhangi bir cevap vermemeyi tercih etmişlerdir. Buna göre elde edilen verilere göre araştırmaya katılanların önemli bir kısmı düşünme, özgürlük ve sorgulama gibi önemli kavramlara vurgu yapmaktadırlar. Felsefe nedir? Sorusuna verilen cevapların tamamı birlikte değerlendirildiğinde de söz konusu tanımlamaların felsefe bilimin de yapılan tanımlamalara uygun olduğu görülmektedir. Buradan hareketle örneklemin felsefeye karşı ilgilerinin olduğu ve felsefeyi genel hatlarıyla kavradıkları söylenebilir.

1.23 Örneklem grubunun felsefenin insana ne kazandıracakları düşüncesine göre dağılımı

Tablo 23: Örneklemin felsefenin insana ne kazandıracakları düşüncesiyle ilgili durumu

Felsefe insana ne kazandırır?	N	%
Eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış	31	20,3
Kendisini ve çevresini anlamaya yarar	12	7,8
Farklı düşünmeyi sağlar	11	7,2

Düşünce alanını genişletir derin düşünme özelliği kazandırır	28	18,3
Düşünerek doğru karar verme düşünceleri ifade etme yeteneği	15	9,8
Düşünce özgürlüğü kazandırır	9	5,9
Bilinmeyenler hakkında soru sorma ve cevaplar bulma özelliği	12	7,8
Hayata geniş açıyla bakarak bir duruş bir görüş kazandırır	12	7,8
Olanı kabul etmek yerine olayın nedenini niçinini araştırma	12	7,8
Doğru -yanlışla bakmaksızın düşünerek bilgi elde etme yolları	5	3,3
Kendine güveni sağlar	2	1,3
Hiçbir şey kazandırmaz	3	2,0
Bakmakla görmek arasındaki farkı gösterir	1	0,7
Toplam	153	100
Cevapsız	18	10,5

Tablodaki verilere göre felsefenin bireylere kazandırdıklarıyla ilgili olarak araştırmaya katılanlardan % 20,3'ü "Eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış", % 7,8'i "Kendisini ve çevresini anlamaya yarar", % 7,2'si "Farklı düşünmeyi sağlar", % 18,3'ü "Düşünce alanını genişletir derin düşünme özelliği kazandırır", % 9,8'i "Düşünerek doğru karar verme düşünceleri ifade etme yeteneği", % 5,9'u "Düşünce özgürlüğü kazandırır", % 7,8'i "Bilinmeyenler hakkında soru sorma ve cevaplar bulma özelliği", % 7,8'i "Hayata geniş açıyla bakarak bir duruş bir görüş kazandırır", % 7,8'i "Olanı kabul etmek yerine olayın nedenini, niçinini araştırma", %3,3'ü "Doğru -yanlışla bakmaksızın düşünerek bilgi elde etme yolları", % 1,3'ü "Kendine güveni sağlar", % 2'si "Hiçbir şey kazandırmaz", % 0,7'si "Bakmakla görmek arasındaki farkı gösterir" şeklinde görüş belirtmişlerdir. Örneklem grubunun % 10,5'i de felsefenin bireye ne kazandırdığı konusunda alakalı herhangi bir görüş belirtmemeyi tercih etmişlerdir. Buradan hareketle örneklemin felsefenin kazandırdıklarıyla ilgili olarak olumlu görüşlerinin olduğu ve çok önemli kişilik özelliklerinin kazanılmasında bir araç olarak değerlendirildiği söylenebilir.

2- ÖRNEKLEMİN FELSEFE DİN İLİŞKİSİNE YÖNELİK TUTUMLARININ BETİMLENMESİ

2.1 Felsefe ile dinin birbirlerini tamamlama düşüncesi

Tablo 24

Felsefe ve dinin birbirlerini tamamladığını düşünürüm	N	%
Hiç Katılmıyorum	15	8,8
Katılmıyorum	62	36,3
Fikrim Yok	30	17,5
Katılıyorum	56	32,7
Tamamen Katılıyorum	8	4,7
T0plam	171	100

Tablo 24'e bakıldığında örneklemin felsefeyle dinin birbirlerini tamamladıklarıyla ilgili olarak % 8,8'nin hiç katılmadığı, % 36,3'nün katılmadığı, % 17,5'nin görüş bildirmedığı, % 32,7'sinin katıldığı, % 4,7'sinin de tamamen katıldığı görülmektedir. Bu verilere göre araştırmaya katılanların yarıya yakınının (%45,1) felsefe ile dinin birbirlerini tamamlamadığını düşündükleri, % 37,4'nün de olumlu görüş bildirdiği söylenebilir.

2.2 Felsefe ve dinin amaçlarının benzer olduğu düşüncesi

Tablo 25

Felsefe ve dinin amaçlarının benzer olduğuna inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	19	11,1
Katılmıyorum	53	31,0
Fikrim Yok	36	21,1
Katılıyorum	57	33,3
Tamamen Katılıyorum	6	3,5
Toplam	171	100

Tablo 25'deki verilere göre örneklem grubundaki 171 kişiden % 11,1'ini oluşturan 19 katılımcı, felsefenin ve dinin amaçlarının benzer olduğu düşüncesiyle ilgili olarak hiç katılmıyorum, % 31'i katılmıyorum, % 21,1'i fikrim yok, % 33,3'ü katılıyorum, % 3,5'i de tamamen katılıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların % 42,1'nin felsefe ve dinin amaçlarının benzerliği konusunda olumsuz görüşe sahip oldukları, % 36,8'nin de olumlu görüşe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

2.3 Felsefe ve dinin öncelikle akla hitap ettiği düşüncesi**Tablo 26**

Felsefe ve dinin öncelikle akla hitap ettiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	6	3,5
Katılmıyorum	22	12,9
Fikrim Yok	20	11,7
Katılıyorum	90	52,6
Tamamen Katılıyorum	33	19,3
Toplam	171	100

Araştırmaya katılanların % 3,5'i Hiç Katılmıyorum, % 12,9'u Katılmıyorum, % 11,7'si Fikrim Yok, % 52,6'sı Katılıyorum, % 19,3'de Tamamen Katılıyorum şeklinde görüş belirtmişlerdir. Tablodaki verilere göre örneklemin büyük çoğunluğu (% 71,9) felsefe ve dinin öncelikle akla hitap ettiği konusıyla ilgili olarak olumlu düşüncede olduğu söylenebilir.

2.4 Felsefenin dini akfleştirdiği düşüncesi**Tablo 27**

Felsefenin dini akfleştirdiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	3	1,8
Katılmıyorum	33	19,3
Fikrim Yok	58	33,9
Katılıyorum	70	40,9
Tamamen Katılıyorum	7	4,1
Toplam	171	100

Tablo 27 ye göre katılımcıların % 1,8'i Hiç Katılmıyorum , % 19,3'ü Katılmıyorum, %33,9'u Fikrim Yok, % 40,9'u Katılıyorum, % 4,1 Tamamen Katılıyorum şeklinde cevap vermeyi tercih etmişlerdir. Tablodaki verilere göre araştırmaya katılanların yarıya yakını (% 45) felsefenin dini akfleştirdiği görüşünü destekledikleri görülmektedir.

2.5 Felsefenin dini temellendirdiği düşüncesi**Tablo 28**

Felsefenin dini temellendirdiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	16	9,4
Katılmıyorum	60	35,1
Fikrim Yok	54	31,6
Katılıyorum	39	22,8
Tamamen Katılıyorum	2	1,2
Toplam	171	100

Tablo 28'e göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 9,4'ünü oluşturan 16 katılımcı, felsefenin dini temellendirdiği görüşüne hiç katılmadığını belirtmiştir. % 35,1'lik kesim de (35 kişi) felsefenin dini temellendirdiği görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 22,8'nini oluşturan 39 katılımcı, felsefenin dini temellendirdiği görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 22,8'lik kesim de, felsefenin dini temellendirdiği görüşüne tamamen katılmaktadır. 54 kişi de (% 31,6) "fikrim yok" yönünde beyanda bulunmuştur.

Tablo'daki verilere göre, araştırmaya katılanların yarıya yakını (% 44,5) felsefenin dini temellendirdiği görüşünü desteklememektedir. Kanaatimizce, katılımcıların % 31,6'sının, felsefenin dini temellendirdiği görüşüne yönelik fikri olmadığını ifade etmesi incelenmeye değer bir bulgudur.

2.6 Felsefe ve dinin paralellik arz ettiği düşüncesi

Tablo 29

Felsefe ve dinin paralellik arz ettiğini düşünürüm	N	%
Hiç Katılmıyorum	10	5,8
Katılmıyorum	58	33,9
Fikrim Yok	44	25,7
Katılıyorum	56	32,7
Tamamen Katılıyorum	3	1,8
Toplam	171	100

Tablo 29'a göre; katılımcıların % 5,8'ni oluşturan 10 katılımcı, felsefe ve dinin paralellik arz ettiği görüşüne hiç katılmamıştır. % 33,9'luk kesim de (58 kişi) felsefe ve dinin paralellik arz ettiği görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 32,7'sini oluşturan 56 katılımcı, felsefe ve dinin paralellik arz ettiği görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 1,8'lik kesim de (3 kişi) felsefe ve dinin paralellik arz ettiği görüşüne tamamen katılmaktadır. 44kişi de (% 25,7) fikri olmadığını belirtmiştir.

2.7 Felsefenin din ile çatışmadığı düşüncesi

Tablo 30

Felsefenin din ile çatışmadığına inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	15	8,8
Katılmıyorum	71	41,5
Fikrim Yok	35	20,5
Katılıyorum	46	26,9
Tamamen Katılıyorum	4	2,3
Toplam	171	100

Tablo 30'a göre; örneklem grubunun % 8,8'ni oluşturan 15 katılımcı, felsefenin din ile çatışmadığı görüşüne, hiç katılmadığını belirtmiştir. %

41,5'lik kesim de felsefenin din ile çatışmadığı görüşüne katılmıyorum şeklinde olumsuz yaklaşmıştır.

Katılımcıların % 26,9'unu oluşturan 46 katılımcı, felsefenin din ile çatışmadığı görüşüne katıldığını beyan ederken, % 2,3'lük kesim de, felsefenin din ile çatışmadığı görüşüne tamamen katılmaktadır. 35 kişi de (% 20,5) felsefenin din ile çatışmadığı görüşüne yönelik fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablo 30 incelendiğinde, araştırmaya katılanların yarıdan fazlasının (% 50,3), felsefenin din ile çatışmadığı görüşünü desteklemediği görülecektir.

2.8 Felsefenin dini inançları zayıflattığı düşüncesi

Tablo 31

Felsefenin dini inançları zayıflattığına inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	14	8,2
Katılmıyorum	79	46,2
Fikrim Yok	28	16,4
Katılıyorum	42	24,6
Tamamen Katılıyorum	8	4,7
Toplam	171	100

Tablo 31'e göre; katılımcıların % 8,2'si, felsefenin dini inançları zayıflattığı görüşüne hiç katılmıyorum şeklinde yaklaşmıştır. % 46,2'lik kesim de felsefenin dini inançları zayıflattığı, görüşüne katılmıyorum şeklinde katılımda bulunmuştur.

Katılımcıların % 24,6'sını oluşturan 42 katılımcı, felsefenin dini inançları zayıflattığı görüşüne katıldığını ifade etmiştir. % 4,7'lik kesim de, felsefenin dini inançları zayıflattığı görüşüne tamamen katılmaktadır. 28 kişi de (% 16,4) fikri olmadığını ifade etmiştir.

Tablo'daki verilere göre, araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 54,4) felsefenin dini inançları zayıflatmadığı görüşünü desteklemekte, olumlu yönde katılımda bulunmaktadır. Bu sonuç araştırmada ulaşılan önemli bir bulgudur.

2.9 Felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği düşüncesi

Tablo 32

Felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	3	1,8
Katılmıyorum	9	5,3
Fikrim Yok	19	11,1

Katılıyorum	84	49,1
Tamamen Katılıyorum	56	32,7
Toplam	171	100

Tablo 32 incelendiğinde; katılımcıların % 1,8'nin felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşüne hiç katılmadıklarını ifade ettikleri görülecektir. % 5,3'lük kesim de, felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 49,1'ini oluşturan 84 katılımcı, felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 32'lik kesim de felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşüne tamamen katılmaktadır. 19 kişi de (% 11,1) fikri olmadığını belirtmiştir.

Tablodan anlaşıldığına göre araştırmaya katılanların çoğunluğunun (% 81,8), felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşünü desteklediği sonucu çıkmaktadır. Katılımcılardan 19 kişiden oluşan % 11,1'lik kesimin de konuyla ilgili hiçbir fikir belirtmemesi tarafımızdan gayet ilgi çekici olarak değerlendirilmiştir.

2.10 Felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiği düşüncesi

Tablo 33

Felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	50	29,2
Katılmıyorum	90	52,6
Fikrim Yok	23	13,5
Katılıyorum	6	3,5
Tamamen Katılıyorum	2	1,2
Toplam	171	100

Tablo 33 gözlemlendiğinde; felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiği görüşüne, 171 kişiden oluşan örneklem grubunun, % 29,2'sini oluşturan 50 katılımcının, hiç katılmadığı izlenecektir. % 52,6'lık kesim de (90 kişi), felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiği görüşüne katılmıyorum şeklinde yaklaşmıştır.

Katılımcıların % 3,5'nin felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiği görüşüne katıldığını ifade etmiştir. % 1,2'lik kesim de (2 kişi) felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması görüşüne tamamen katılmaktadır. 23 kişi de (% 13,5) fikri olmadığı yönünde katılımda bulunmuştur.

Tabloya göre, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (% 81,8), felsefe ve din karşılaştırıldığında felsefenin esas alınması gerektiği görüşüne olumsuz yaklaşmaktadır.

2.11 Felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği düşüncesi

Tablo 34

Felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	12	7,0
Katılmıyorum	53	31,0
Fikrim Yok	43	25,1
Katılıyorum	56	32,7
Tamamen Katılıyorum	7	4,1
Toplam	171	100

Tablo34'e göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % ,7'sini oluşturan 12 katılımcı, felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği görüşüne hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 31'lik kesim de felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 32,7'sini oluşturan 56 katılımcı, felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 4,1'lik kesim de felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği görüşüne tamamen katılmaktadır. 43 kişi de (% 25,1) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.12 Felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu düşüncesi

Tablo 35

Felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğuna inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	13	7,6
Katılmıyorum	45	26,3
Fikrim Yok	62	36,3
Katılıyorum	42	24,6
Tamamen Katılıyorum	9	5,3
Toplam	171	100

Tablo35'e göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % ,7,6'sını oluşturan 13 katılımcı, felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu

görüşüne hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 26,3'lük kesim de felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 24,6'sını oluşturan 42 katılımcı, felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 5,3'lük kesim de felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 62 kişi de (% 36,3) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.13 Felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu düşüncesi

Tablo 36

Felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğuna inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	3	1,8
Katılmıyorum	17	9,9
Fikrim Yok	44	25,7
Katılıyorum	86	50,3
Tamamen Katılıyorum	21	12,3
Toplam	171	100

Tablo36'ya göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 1,8'sini oluşturan 3 katılımcı, felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu görüşüne hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 9,9'luk kesim de felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 50,3'ünü oluşturan 86 kişi felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 12,3'lük kesim de felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 44 kişi de (% 25,7) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.14 Felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu düşüncesi

Tablo 37

Felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğunu kabul ederim	N	%
Hiç Katılmıyorum	11	6,4
Katılmıyorum	56	32,7
Fikrim Yok	34	19,9
Katılıyorum	59	34,5
Tamamen Katılıyorum	11	6,4
Toplam	171	100

Tablo37'ye göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 6,4'nü oluşturan 11 katılımcı, felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu görüşüne hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 32,7'lik kesim de felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 34,5'ini oluşturan 59 kişi felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 6,4'lük kesim de felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 34 kişi de (% 19,9) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.15 Felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğu düşüncesi Tablo 38

Felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğuna inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	20	11,7
Katılmıyorum	43	25,1
Fikrim Yok	38	22,2
Katılıyorum	61	35,7
Tamamen Katılıyorum	9	5,3
Toplam	171	100

Tablo38'e göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 11,7'sini oluşturan 20 katılımcı, felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğu düşüncesine hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 25,1'lik kesim de felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğu görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 35,7'sini oluşturan 61 kişi felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğu görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 5,3'lük kesim de felsefenin Allaha giden yola ışık tuttuğu görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 38 kişi de (% 22,2) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.16 Aklın (Felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği düşüncesi Tablo 39

Aklın (Felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiğine inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	4	2,3
Katılmıyorum	23	13,5
Fikrim Yok	22	12,9
Katılıyorum	87	50,9
Tamamen Katılıyorum	35	20,5
Toplam	171	100

Tablo39'a göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 2,3'ünü

oluşturan 4 katılımcı, aklın (felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği düşüncesine hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 13,5'lük kesim de aklın (felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 50,9'unu oluşturan 87 kişi aklın (felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 20,5'lik kesim de aklın (felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 22 kişi de (% 12,9) fikri olmadığını ifade etmiştir.

2.17 Felsefenin bir metafizik göz olduğu düşüncesi

Tablo 40

Felsefenin bir metafizik göz olduğuna inanırım	N	%
Hiç Katılmıyorum	8	4,7
Katılmıyorum	30	17,5
Fikrim Yok	62	36,3
Katılıyorum	62	36,3
Tamamen Katılıyorum	9	5,3
Toplam	171	100

Tablo40'a göre; 171 kişiden oluşan örneklem grubunun % 4,7'sini oluşturan 8 katılımcı, felsefenin bir metafizik göz olduğu düşüncesine hiç katılmadığını ifade etmiştir. % 17,5'lük kesim de felsefenin bir metafizik göz olduğu görüşüne katılmamaktadır.

Katılımcıların % 36,3'ünü oluşturan 62 kişi felsefenin bir metafizik göz olduğu görüşüne katıldığını beyan etmiştir. % 5,3'lük kesim de felsefenin bir metafizik göz olduğu görüşüne tamamen katılmaktadır. Araştırmaya katılanlardan 62 kişi de (% 36,3) fikri olmadığını ifade etmiştir.

SONUÇ

Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde okuyan öğrencilerin din-felsefe ilişkisine yönelik görüşlerini tespit ve değerlendirme amacı taşıyan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (% 70,1) okul dışı din eğitimini Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarından almışlardır.
- Örneklem grubundaki bireylerle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden özel ev ve özel yurtların cemaat yurt ve evleri olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu yerlerde kalan öğrencilerin oranı % 74,6 şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda örneklemin kalacak yer

konusunda cemaat ev ve yurtlarını tercih etmek zorunda kaldıklarını göstermesi açısından oldukça önemli görülmektedir.

- Araştırmaya katılan öğrencilerden İDKAB bölümüne isteyerek gelenler örneklemin büyük çoğunluğu (%86) oluşturmaktadır.

- Araştırmaya katılanlardan büyük çoğunluğu (%67,9) cemaatlerin özgür düşüncüyü etkilediğini düşünmektedirler. Öğrencilerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerde cemaat içerisindeki bireylerin fikirlerini özgür bir şekilde ifade edemedikleri ve cemaat yapısı içerisinde belli bir düşünce biçiminin öne çıkarıldığı dile getirilmektedir.

- Araştırmaya katılanların önemli bir kısmı felsefe nedir? Sorusuyla ilgili olarak düşünme, özgürlük ve sorgulama gibi önemli kavramlara vurgu yapmışlardır. Felsefe nedir? Sorusuna verilen cevapların tamamı birlikte değerlendirildiğinde de söz konusu tanımlamaların düşünürlerin felsefe ile ilgili yaptığı tanımlamalara uygun olduğu görülmektedir. Buradan hareketle örneklemin felsefeye karşı ilgilerinin olduğu ve felsefeyi genel hatlarıyla kavradıkları düşünülmektedir.

- Örneklem grubu, felsefenin kazandırdıklarıyla ilgili olarak olumlu görüşlere sahiptir ve felsefeyi çok önemli kişilik özelliklerinin kazanılmasında bir araç olarak değerlendirmektedirler.

- Araştırmaya katılanların yarıya yakınının (%45,1) felsefe ile dinin birbirlerini tamamlamadığını düşünmektedir, % 37,4'ü de konuyla ilgili olumlu görüş bildirmektedir.

- Araştırmaya katılanların % 42,1'nin felsefe ve dinin amaçlarının benzerliği konusunda olumsuz görüşe, % 36,8'i de olumlu görüşe sahiplerdir.

- Örneklemin büyük çoğunluğu (% 71,9) felsefe ve dinin öncelikle akla hitap ettiği konusuyla ilgili olarak olumlu düşünceye sahiplerdir.

- Araştırmaya katılanların yarıya yakını (% 45) felsefenin dini aklileştirdiği görüşünü desteklemektedirler.

- Araştırmaya katılanların yarıya yakını (% 44,5) felsefenin dini temellendirdiği görüşünü desteklememektedirler.

-Araştırmaya katılanların önemli bir bölümü (% 39,7) felsefe ve dinin paralellik arz ettiği görüşüne olumsuz yaklaşırken, yine azımsanmayacak bir bölümü de (%34,5) olumlu görüş belirtmişlerdir.

- Araştırmaya katılanların yarıdan fazlası (% 50,3), felsefenin din ile çatışmadığı görüşünü desteklememektedirler.

- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 54,4) felsefenin dini inançları zayıflatmadığı görüşünü desteklemekte, olumlu yönde katılımında bulunmaktadır.

- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 81,8) felsefe ve din karşılaştırıldığında dinin esas alınması gerektiği görüşünü desteklemektedirler.

- Araştırmaya katılanlardan felsefe ve din karşılaştırıldığında ikisinin uzlaştırılması gerektiği görüşüne olumsuz yaklaşanlarla (% 38), olumlu yaklaşanlar (% 36,8) arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır.

- Araştırmaya katılanlardan felsefe ve dinin aynı hakikatin iki ayrı veçhesi olduğu görüşüne olumsuz yaklaşanlarla (% 33,9) olumlu yaklaşanlar (% 29,9) arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır. Ancak olumsuz yaklaşanların oranı daha yüksektir.

- Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu (%62,6) felsefe ve din çatışmasına filozofların tavırlarının sebep olduğu görüşünü desteklemektedirler.

- Araştırmaya katılanlardan felsefenin din ve metafizik dışında sadece akıl ile ilgili bir konu olduğu görüşüne olumsuz yaklaşanlarla (% 39,1) olumlu yaklaşanlar (% 40,9) arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır.

- Araştırmaya katılanlardan felsefenin Allah'a giden yola ışık tuttuğu görüşüne olumsuz yaklaşanlarla (% 36,8) olumlu yaklaşanlar (% 41) arasında önemli bir fark ortaya çıkmamıştır. Ancak olumlu yaklaşanların oranı daha yüksektir.

- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 71,4) aklın (felsefenin) vahyin emrine uyması gerektiği görüşünü desteklemektedirler.

- Araştırmaya katılanların çoğunluğu (% 41,6) felsefenin bir metafizik göz olduğu görüşünü desteklemektedirler.

Katılımcıların felsefeyle ilgili olarak genel bilgilere sahip oldukları, felsefenin ne anlama geldiğini bildikleri ancak din-felsefe ilişkisi açısından bazı olumsuz kanaat taşıdıkları araştırmada ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu sonuçlar doğrultusunda felsefe derslerinde öğrencilerin konuyu daha iyi kavramasını sağlamak için din-felsefe ilişkisiyle ilgili filozofların görüşlerinin üzerinde daha çok durulması gerektiği anlaşılmaktadır.

Din-felsefe ilişkisiyle ilgili felsefenin temel teorilerinin öğretilmesi için Felsefe Tarihi dersi yanında Din Felsefesi, İslam Ahlak Felsefesi, İslam Felsefesi gibi derslerin özellikle okutulması önerilmektedir. Felsefe derslerinde felsefenin dinin anlaşılmasına nasıl katkı sağladığı ve sağlayacağı konusu üzerinde özellikle durulmalıdır.